

УДК 008

Любов Боднарчук

**БЕРТРАН РАССЕЛ:
ДО ПРОБЛЕМИ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР**

У статті розглядається питання звернення Бертрана Рассела до проблеми компаративного аналізу філософії Заходу та Сходу. Це дослідження є спробою розкрити ще одну частину філософської спадщини Рассела, а саме діалогу інтелектуальних традицій Заходу та Сходу в інтерпретації мислителя. Аналізується філософська спадщина Б. Рассела, присвячена ідеям компаративістики, синтезу культур, співвідношення Західної та Східної цивілізацій.

Ключові слова: *компаративна філософія, культура, інтелектуальна традиція, терпимість, толерантність, взаємопроникнення.*

L. Bodnarchuk. Bertrand Russel: to the problem of dialogue between cultures

The article discusses the question of Bertrand Russell's appeal to the problem of comparative analysis of Philosophy of East and West. This research is an attempt to discover one more part of Russell's philosophical heritage namely the dialogue of the intellectual traditions of West and East in the interpretation of the thinker. The philosophical heritage of Bertrand Russell is analyzed and it is devoted to ideas of comparative studies, the synthesis of cultures, the correlation between Western and Eastern civilizations.

Key words: *comparative philosophy, culture, intellectual tradition, toleration, tolerance, interpenetration*

Л. Боднарчук. Бертран Рассел: к проблеме диалога культур

В статье рассматривается вопрос обращения Бертрана Рассела к проблеме компаративного анализа философии Запада и Востока. Данное исследование является попыткой раскрыть еще одну часть философского наследия Рассела, а именно диалога интеллектуальных традиций Запада и Востока в интерпретации мыслителя. Анализируется философское наследие Б. Рассела, посвященная идеям компаративистики, синтеза культур, соотношение Западной и Восточной цивилизаций.

Ключевые слова: компаративная философия, культура, интеллектуальная традиция, терпимость, толерантность, взаимопроникновение.

Звернення мислителів Заходу до Сходу з його особливою специфікою культурного і філософського існування виявилось досить плідним, бо відкрило нові горизонти для філософської думки Заходу і дозволило вийти на новий рівень розуміння. Порівняння філософських традицій показало, що не лише в окремих положеннях наявні загальні моменти, але і сама внутрішня структура виявляє спорідненість думки. Безпосередньо пов'язана з діалогом різних філософських учень, філософська компаративістика сприяє, з одного боку, оновленню філософської думки, а з іншого – відновленню втрачених сенсів, і за своєю суттю покликана до вироблення цілісного світогляду.

Бертран Рассел став одним із тих філософів, які звернулись до культурної традиції Китаю. Філософ намагався донести до кожного необхідність збереження культури Китаю, адже крім того, що китайці шанують чужі традиції, вони чекають і заслуговують на таку ж повагу до своїх поглядів, до вибору саме такого способу життя від інших країн.

І тому діалог здійснюється не заради порівняння чи “інтелектуальних розкопок”, а задля важливої цілі людства, що має відношення до пізнання, розуміння себе та “іншого”, пошуку свого місця, людської ідентичності, розширення свідомості.

Дьюї і Тагору приділяють найбільше уваги в академічних роботах з приводу китайської освіти та аналізу китайських взаємодій з іншими країнами. Але окремі дослідники виявляють зацікавлення у третьому знаменитому іноземному філософові, який читав блискучі лекції в Пекіні та інших містах – Бертррану Расселу. Адже Рассел був першим західним теоретиком, що закликав до збереження “душі китайської цивілізації” від навали агресивності, експлуатації, властивих країнам Заходу.

Бертран Рассел відомий у першу чергу як логік, математик, політик, історик філософії, і зараз розпочались дослідження його літературної спадщини, зокрема М. С. Розановою. Тоді як компаративістський аналіз відношення Захід-Схід у англійського мислителя мало досліджений. Наприклад, і досі немає перекладу праці Рассела “Проблема Китаю” та есе “Західні та Східні ідеали щас-

тя”. Якщо говорити про філософську компаративістику, то спостерігається активність щодо досліджень Заходу і зі сторони Сходу. Великий внесок у розробку основоположень філософської компаративістики зробив індійський філософ С. Радхакрішнан, якому належить робота “Історія філософії Сходу та Заходу”. Китайські філософи першої половини ХХ ст. Ху Ши, Фен Юлань висловлювалися з приводу синтезу західної та східної філософії.

Рассела хвилювала експансія західної культури на терени традиційних китайських цінностей. Бертран Рассел з глибокою повагою, толерантністю говорить про Китай. Він розумів глибоку цінність китайської традиції, китайського народу, китайської моралі, філософії. Він підкреслював, що не можна допустити їх нівелювання, знищення ідеологією утилітарного Заходу. Проте не варто говорити про певну особливу прихильність Рассела до однієї нації. Саме у взаємообміні традиціями, моральними принципами, взаємодоповненні культур і полягає один з основних принципів філософії Б. Рассела. “Контакти між різними цивілізаціями, які ми бачимо в минулому, виявилось, є межовими віхами в людському прогресі. Греція вчилася в Єгипту, Рим у Греції, Араби в Латинській Імперії, Середньовічна Європа від Арабів, і Ренесансна Європа від Візантії” [1, с. 17].

Згадуючи Конфуція, Рассел говорить про його величезний вплив на світогляд людей, порівнюючи його з Буддою, Ісусом Христом або Магометом. Проте, на відміну від Будди і Христа, він – цілком історична людина, про чие життя є багато відомостей. Найбільше його відрізняє від інших засновників релігій те, що він прищепив суворий моральний кодекс.

Щоб не принижувати родового благочестя, Рассел все ж вважає його менш шкідливим, ніж його Західного колегу – патріотизм. Обоє, звичайно, фокусуються в навіюванні обов’язків для певної частини людства. Але патріотизм є більш агресивним. “Головний метод просування інтересів своєї нації – вбивство; головний метод просування інтересу своєї сім’ї – корупція та інтрига. Тому родове почуття менш шкідливе, ніж патріотизм” [1, с. 25].

Рассел не має жодного сумніву, що, якщо китайці змогли б отримати стійкий уряд і достатні фонди, вони повинні в межах наступних тридцяти років дуже швидко та якісно розвинути саме в науці. Слова Рассела частково стали віщими. Адже він припустив, що абсолютно ймовірно, що китайці, можливо, стануть першими

порівняно з Європою, тому що вони підходять із особливим новаторством і зі всім запалом ренесансу. Фактично, ентузіазм для вивчення в Молодому Китаї нагадує Расселу постійно про ренесансний дух в Італії п'ятнадцятого століття.

Расселу цікаво протиставити те, що китайці знайшли на Заході з тим, що Захід знайшов в Китаї. “Китайці на Заході шукають знання, з надією, що це знання можливо відкриє шлях до мудрості” [1, с. 77]. Рассел стверджує, що якщо підбити підсумки однією фразою з приводу того, яка головна різниця між китайцем і західною людиною, він повинен був би сказати, що в основному, китайці прагнуть до задоволення, тоді як європейці, загалом, прагнуть до влади. Європейці люблять владу над навколишніми і люблять владу над Природою. Заради володарювання вони створили сильні держави, і заради нього створили науку.

При порівнянні сучасного для Рассела світогляду пересічних китайців із західним світоглядом спадають на думку дві відмінності: по-перше, китайці не займаються діяльністю, яка не буде корисною; по-друге, вони не розглядають мораль як складову наших власних імпульсів і як перешкоду одних іншим.

“Рассел критикував більшовизм і радив Молодому Китаю відновити країну через освіту. Китайські інтелектуали навколо Мао потім ділилися на дві групи: група реформістів та групи революціонерів. Молодий Мао залишився під враженням від поради Рассела щодо китайської реконструкції, яка тільки терпіла б невдачу і була нереалістичною, тому що ті, в чіїх руках влада, завжди в історії не поступалися контролем освіти. Так зміна в уряді щодо освіти має бути першою метою” [8, с. 2].

Упродовж своєї історії кожна велика етична і релігійна традиція зустрічалася з іншими системами вірувань та релігійними доктринами, і подальша тривалість її існування нерідко залежала від результату цих контактів. Завдяки запозиченням в інших цивілізацій розширювався горизонт кожної традиції. Наприклад, християнська теологія отримала користь із старогрецької філософії, “Греція вчилася в Єгипту, Рим у Греції, араби у Римській імперії, середньовічна Європа у арабів, Європа епохи Ренесансу – у Візантії” [1, с. 23], а китайська інтелектуальна традиція була збагачена давньоіндійською філософією після знайомства з буддизмом. “На жаль, мирна взаємодія двох великих цивілізацій зустрічається

досить рідко, як, наприклад, зміна китайського культурного космосу під індійським впливом, а саме – адаптація буддійських шкіл до китайського духовного простору. Це пояснюється тим, що “через наше нетерпиме відношення ми уявляємо, що якщо хтось сповідує одну релігію, то не може сповідувати іншу” [1, с. 89]. Рассел робив наголос на можливості мирного співіснування різнорідних елементів, оскільки гармонійні стосунки між різними сферами культури важливі при вихованні надії на краще майбутнє для усього людства. Так, міжрелігійні діалоги між китайською та індійською традиціями стали істотною частиною діалогу між цивілізаціями.

Заслуга Рассела полягала в тому, що його культурологічні погляди намагались утвердити в умах китайської інтелігенції ідею рівноправного культурного синтезу, що послужила в кінцевому результаті основою для філософських і культурологічних розробок на багато десятиліть вперед.

Вже сьогодні зрозуміло, що “акт філософування в кінцевому підсумку можливий тільки в духовному просторі поліфонічного взаємозбагачення і взаємопроникнення” [5, с. 32], а це означає, що філософська компаративістика стає методологічним стержнем, який сприяє осмисленню ситуації, що склалася за останні десятиліття в інтелектуальній сфері.

Література:

1. Russell B. The Problem of China. – London, 1992. – 210 p
2. Рассел Б. История современной зарубежной философии: компаративистский подход / За ред. Корнева М. Я. – СПб, 1997. – 480 с.
3. Григорьева Т. П. Дао и логос: Встреча культур. – М.: Наука, 1992.- 422 с.
4. Колесников А. С. Философская компаративистика: Восток-Запад: учебное пособие. – СПб. : 2004. – С. 20-57.
5. Ломанов А. В. Китайский контекст и философия Запада //Человек и культура. – М.,1990. – С.54.
6. Розанова М. С. Філософія Бертрана Рассела і проблема діалогу культур в перспективі компаративістського підходу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/43786>.
7. Russell B. Sceptical Essays // Eastern and Western Ideals of Happiness [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://philosophy.meetup.com/219/calendar/10010393/>.
8. Tsutomu Makino. Russell’s Influence in China and Japan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www005.upp.so-net.ne.jp/russell/CHINA-JP.HTM>.